

PROTEOMIKA

2015

- Proteomika, proteiny, co a proč. Metody práce s bílkovinami
- Separační metody, 2-DE
- 2-DE detaily a záludnosti, identifikace bílkovin pomocí MS
- Principy hmotnostní spektrometrie
- Identifikace proteinů pomocí hmotnostní spektrometrie
- Shot-gun strategie, kvantitativní metody
- Proteomika membránových proteinů, proteinové komplexy
- Klinická proteomika, zvláštní metody
- Proteomické čtení, ukázkové studie

- Co je proteomika ? Proteom? Protein?
- Experimentální strategie proteomiky
- Vlastnosti AMK a proteinů

METODY PRÁCE S PROTEINY

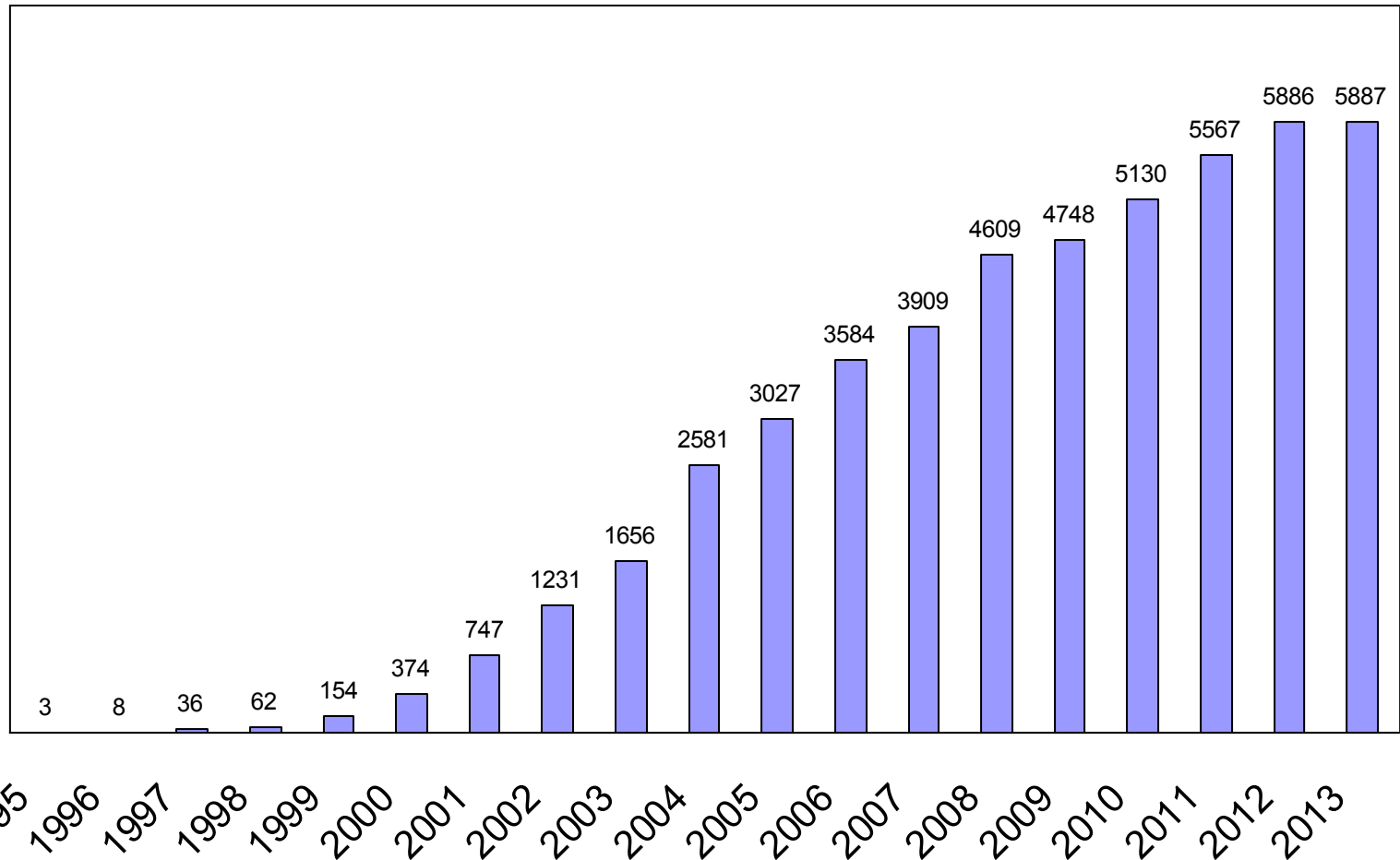
- dezintegrace, lyzace, frakcionace
- detergenty
- srážení, precipitace, denaturace
- koncentrace, filtrace
- stanovení koncentrace
- značení bílkovin
- chromatografie
- elektroforéza

Proteom –Kompletní sada bílkovin přítomná v daný okamžik v studovaném organismu, tkáni, buňce nebo organele. Zahrnuje PTM, změny lokalizace, obrat a interakce bílkovin.

Proteomika – soubor metod, konceptů a přístupů používaných ke kvatitativnímu a kvalitativnímu popisu proteomů

Expresní/diferenční proteomika usiluje o semikvantitativní porovnávání proteomů, tj. o identifikaci bílkovin, které jsou odlišně exprimovány (zastoupeny) mezi dvěma nebo více vzorky.

Počet publikací s proteomickou tématikou (Entrez/PubMed)

PROČ PROTEOMIKA KDYŽ MÁME GENOMIKU/TRANSKRIPTOMIKU ?

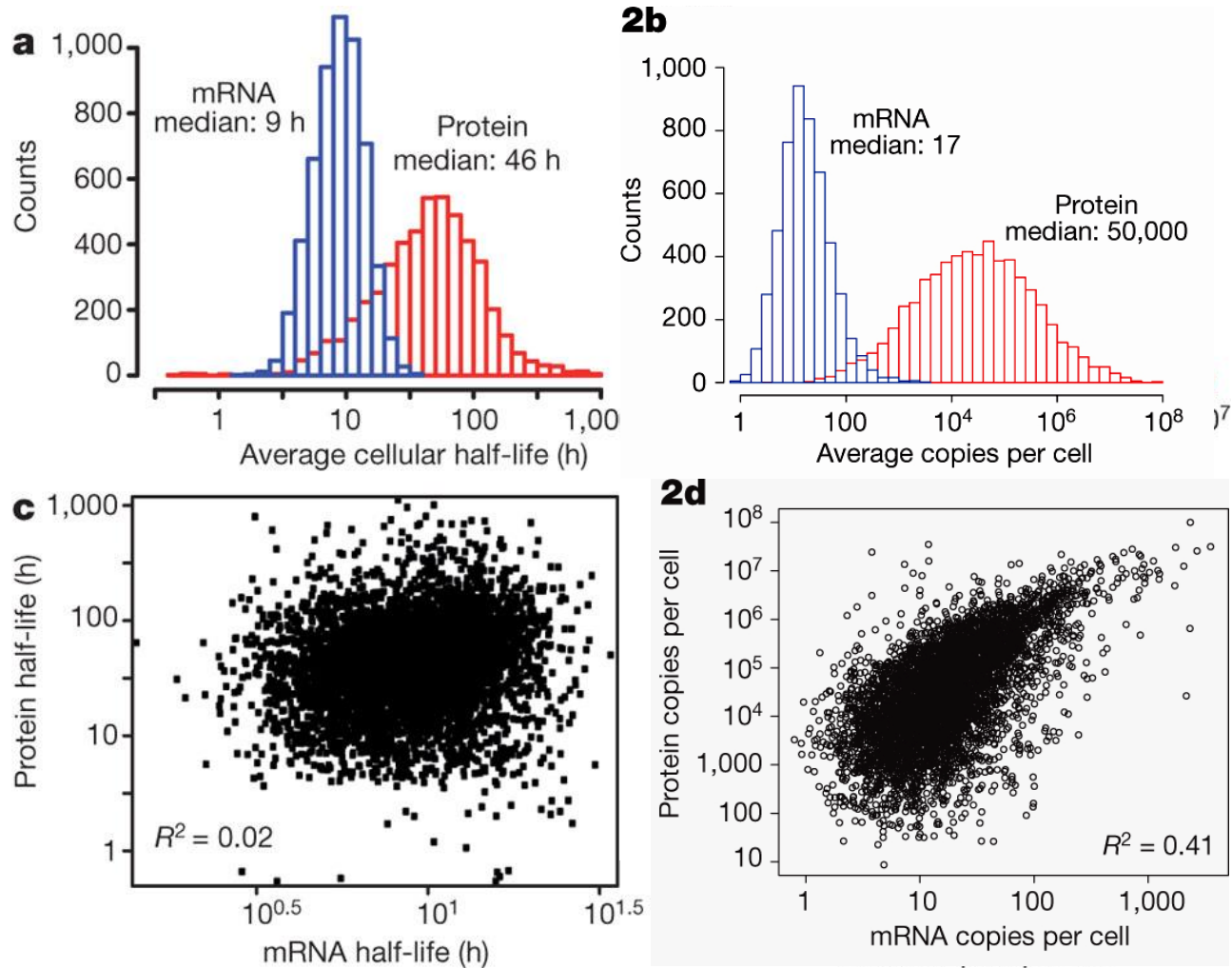
- nelze popsat molekulární mechanismy pomocí studia genomu

!!! špatná korelace hladin mRNA a skutečných hladin bílkovin !!!

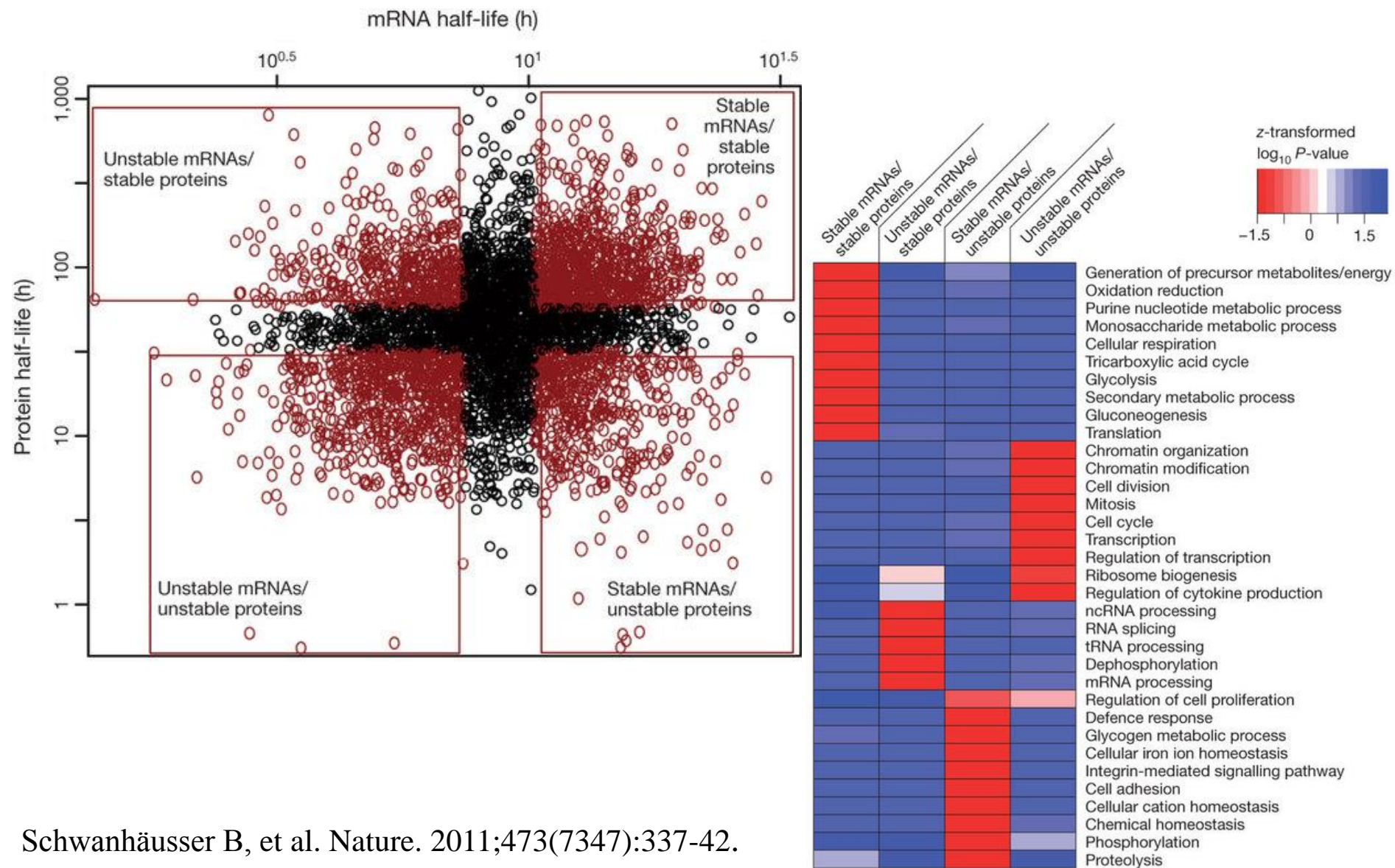
- alternativní sestřih, RNA editing
- vliv mikroRNA+piRNA a RNA-vazebných proteinů
- regulace translace (rychlost, preference – cap, poly (A) a UTR)
- alternativní translace
- cílená degradace proteinu (N'-end rule, PEST sekvence, export)
- více než 200 typů posttranslačních modifikací
- kódující non-coding RNA
- ?

PROTOŽE PROTEINY A NIKOLIV GENY PŘEDSTAVUJÍ FENOTYP !

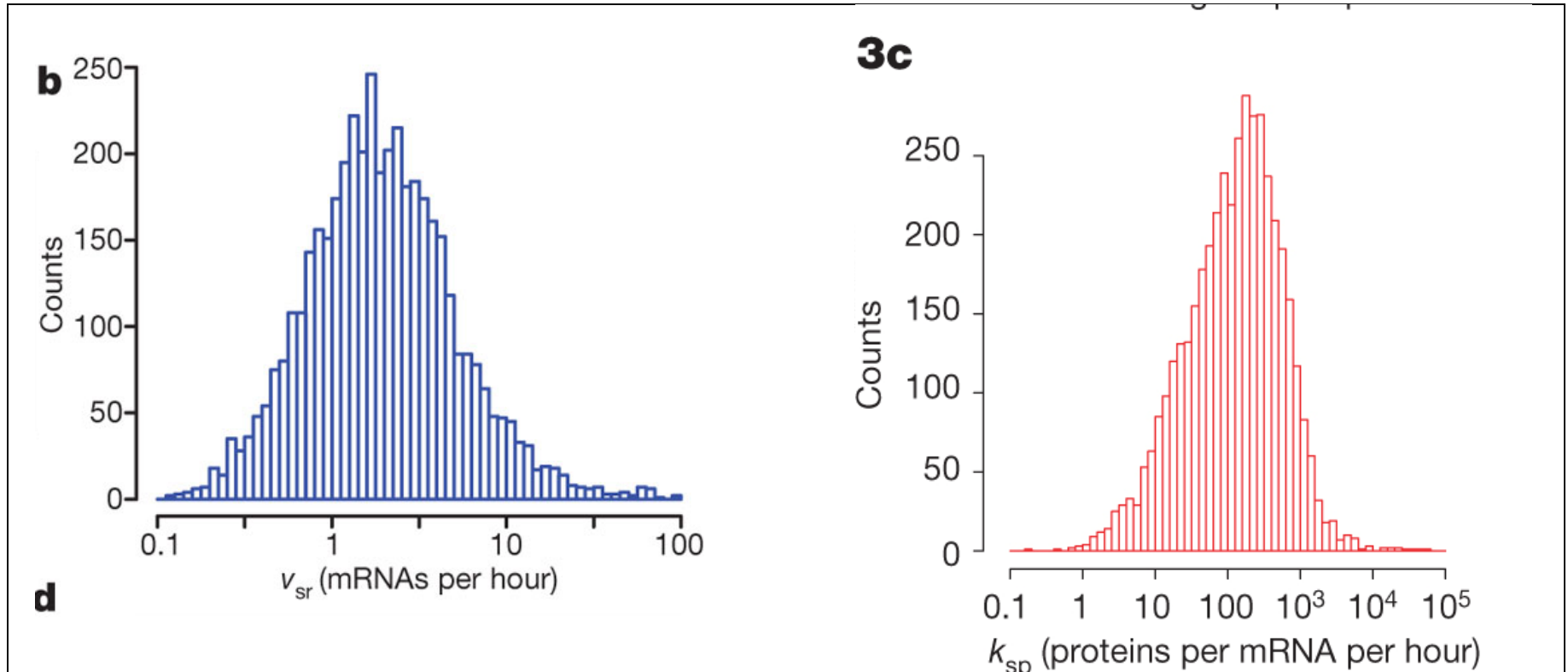
Vztah koncentrace a stability mRNA/protein

Stabilita mRNA/stabilita proteinu

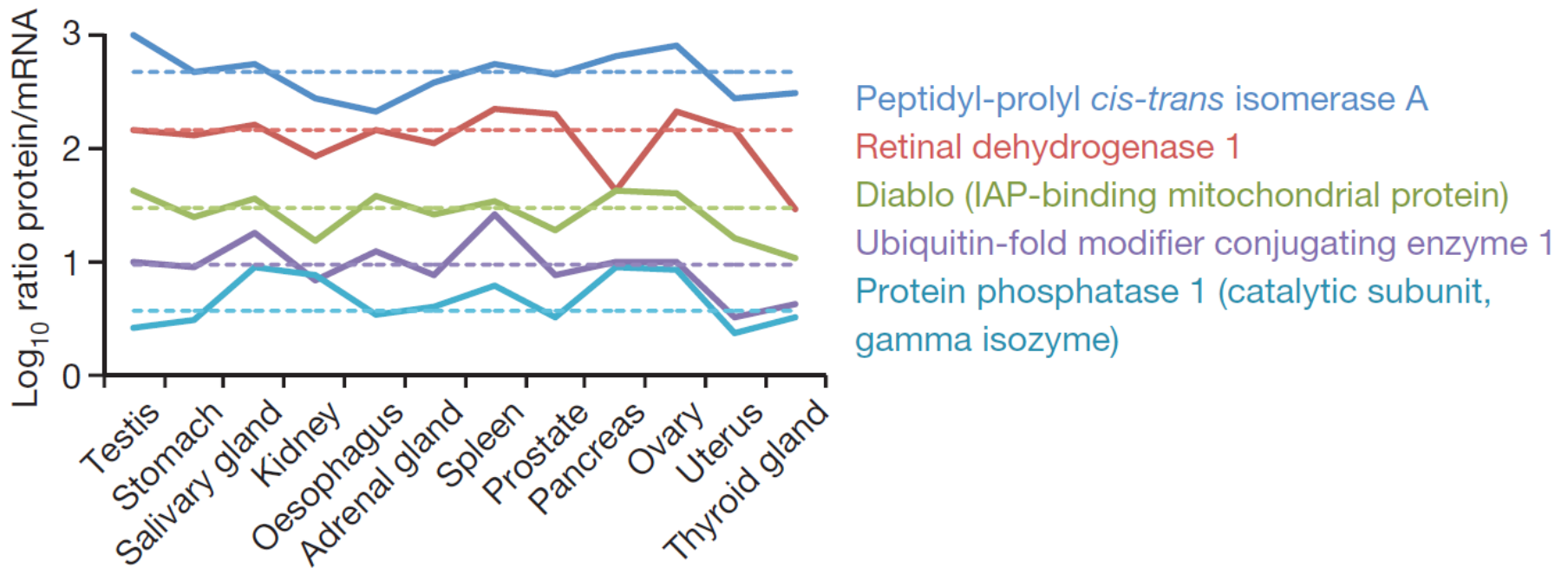

Rychlost transkripce a translace

Kolik kopií proteinu vznikne z jedné molekuly mRNA?

Komplexita proteomu – Kolik je proteinů?

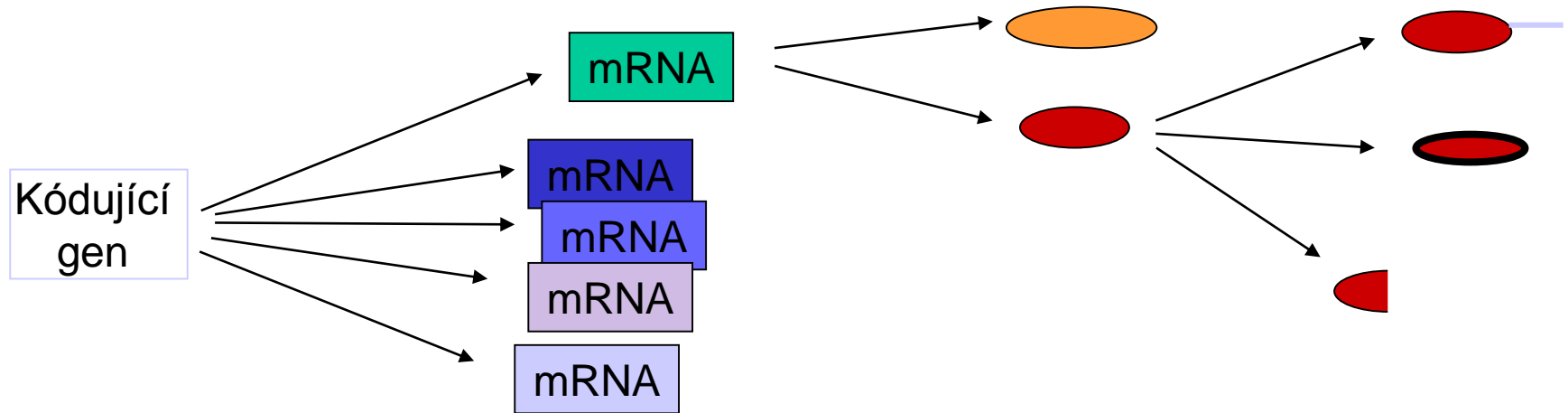
~20 600 lidských genů

Existence proteinu
prokázána pro ~18000

Komplexita proteomu – Kolik je proteinů?

~20 600 lidských genů → ? mRNA ?
x 10 variant → ??? Proteinů ???

JAK JE DEFINOVÁN PROTEIN?

GENOCENTRICKÝ vs. PROTEOCENTRICKÝ POHLED

PROTEIN a **PROTEOFORMA**

Jak je definován protein?

a ENOLÁZA

ENO1 mRNA

α enoláza (434 AA, cytosolický enzym)

plasminogenový receptor (na PM)

MBP-1 (340 AA, jaderný, DNA vazebný)

Jsou DVĚ molekuly, lišící se strukturou, funkcí a lokalizací
JEDNÍM proteinem?

Je **protein** definován kódujícím genem?

Strukturou?

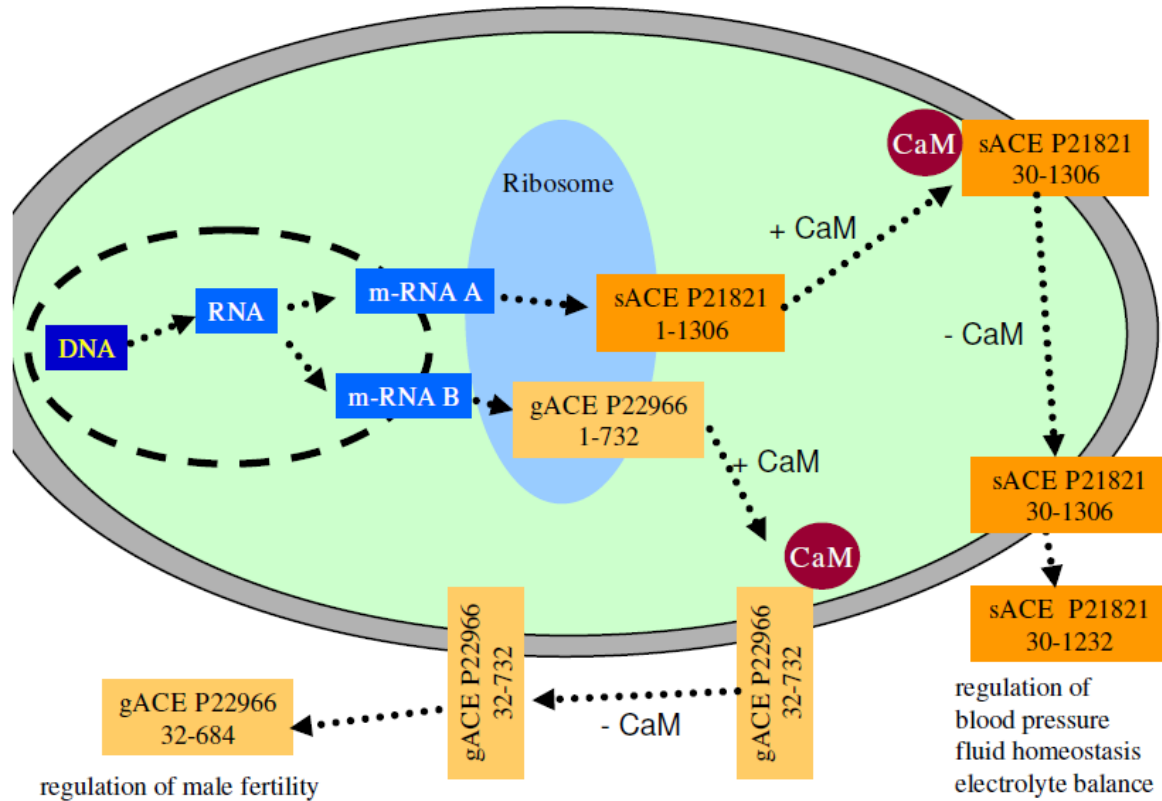
Funkcí?

Jak je definován protein?

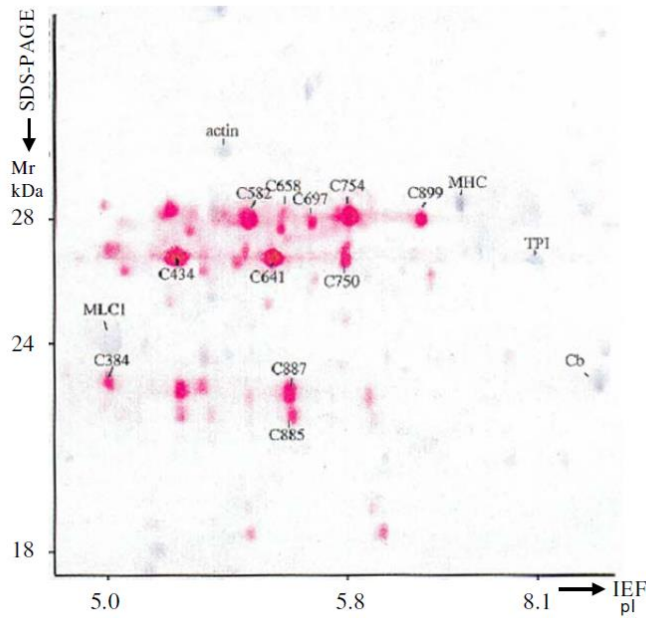
Angiotensin converting enzyme (ACE)

Nejméně dva tkáňové specifické transkripty

Dva odlišné membránové proteiny, dva rozpustné cirkulující proteiny s odlišnou funkcí

Jak je definován protein? Protein versus proteoforma

HSP27 – nejméně 30 proteoformem

Enolase 1 – 38 proteoformem

Heat shock cognate 71 kDa protein – 31

Vimentin – 29

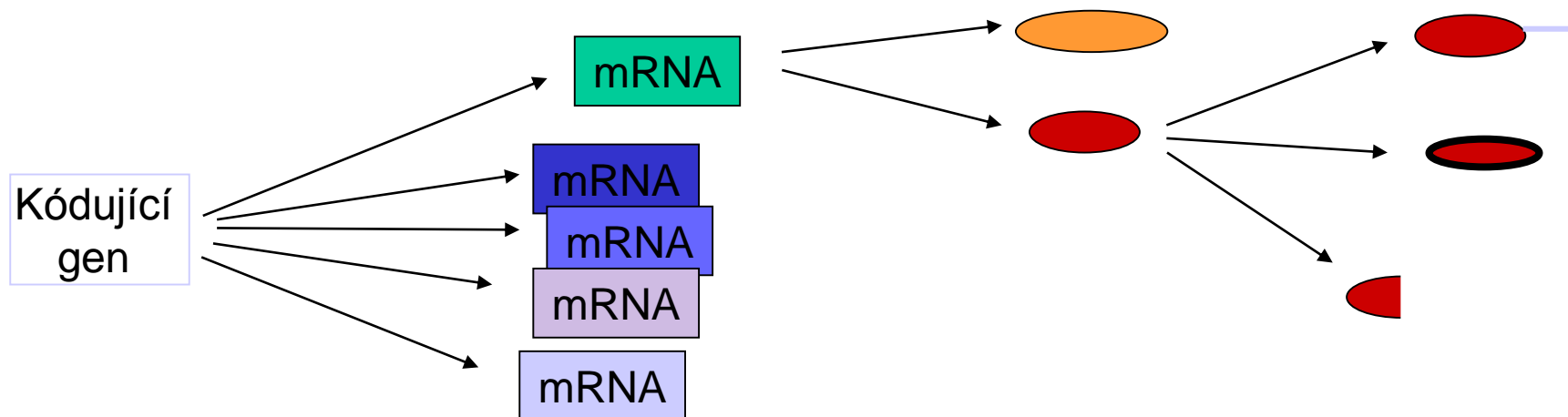
atd...

Thiede B, et al. Mol Cell Proteomics. 2013 Feb;12(2):529-38.

Jungblut PR, et al, 2008 Chem Cent J. 2008 Jul 18;2:16.

Komplexita proteomu – Kolik je proteinů?

~20 600 lidských genů → ? mRNA ? → ??? Proteinů ???

3 PROTEOFORMY versus 1 PROTEIN nebo 1 „PROTEIN GROUP“

**Lidský
proteom ?**

18 000
identifikovaných

**Lidský
proteom ?**

18 000
identifikovaných

Nejnovější a nejdetailnější „mapa“ lidského proteomu

Wilhelm M, et al Mass-spectrometry-based draft of the human proteome. Nature. 2014 May 29;509(7502):582-7.

Kim MS, et al. A draft map of the human proteome. Nature. 2014 May 29;509(7502):575-81.

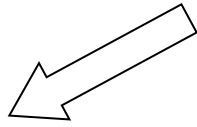
- Co je proteomika ? Proteom? Protein?
- Experimentální strategie proteomiky
- Vlastnosti AMK a proteinů

METODY PRÁCE S PROTEINY

- dezintegrace, lyzace, frakcionace
- detergenty
- srážení, precipitace, denaturace
- koncentrace, filtrace
- stanovení koncentrace
- značení bílkovin
- chromatografie
- elektroforéza

PROTEOMICKÝ EXPERIMENT

„KLASICKÁ“
STRATEGIE

Elektroforéza, chromatografie a jejich kombinace

Separace směsi **BÍLKOVIN**

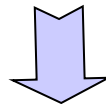
Štěpení vybraných
bílkovin + čištění
peptidů

Měření přesné hmotnosti peptidů
(a jejich fragmentů)

Získání hmotnostních
spekter

Porovnání hmotností sady
peptidů (jejich fragmentů) s
údaji o všech dostupných
ORFs v databázích

Identifikace bílkovin

PROTEOMICKÝ EXPERIMENT

„KLASICKÁ“
STRATEGIE

Štěpení všech
bílkovin (trypsin)

Elektroforéza, chromatografie a jejich kombinace

Separace směsi **BÍLKOVIN**

Separace směsi **PEPTIDŮ**

Štěpení vybraných
bílkovin + čištění
peptidů

Měření přesné hmotnosti peptidů
(a jejich fragmentů)

Získání hmotnostních
spekter

„SHOT-GUN“
STRATEGIE

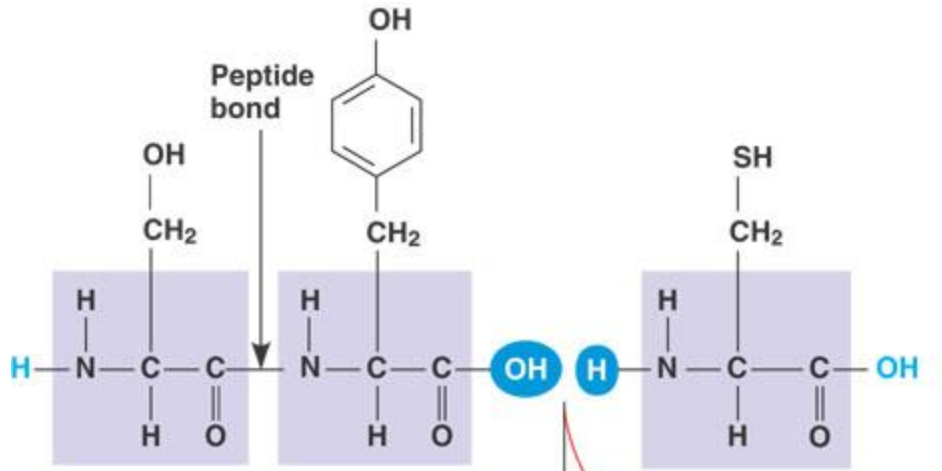
Porovnání hmotností sady
peptidů (jejich fragmentů) s
údaji o všech dostupných
ORFs v databázích

Identifikace bílkovin (+ kvantifikace)

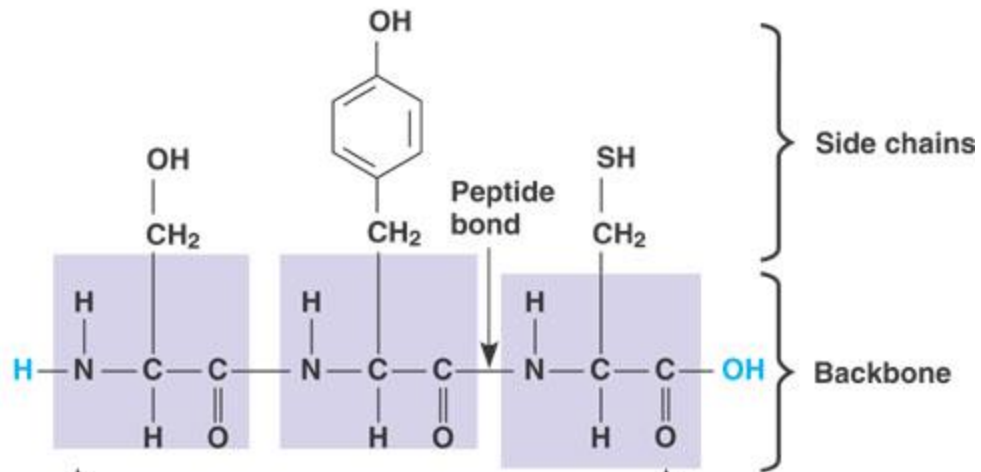
- Co je proteomika ? Proteom? Protein?
- Experimentální strategie proteomiky
- Vlastnosti AMK a proteinů

METODY PRÁCE S PROTEINY

- dezintegrace, lyzace, frakcionace
- detergenty
- srážení, precipitace, denaturace
- koncentrace, filtrace
- stanovení koncentrace
- značení bílkovin
- chromatografie
- elektroforéza

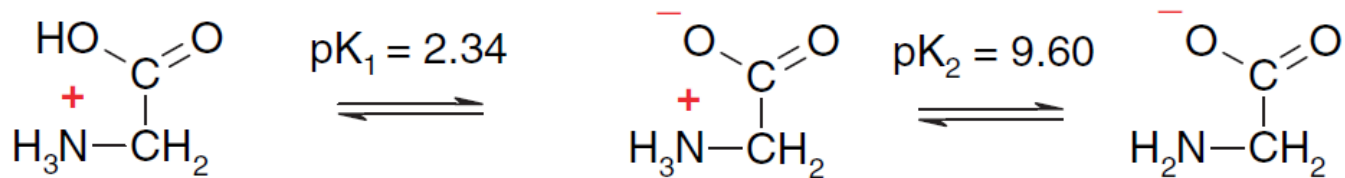

(a) Ser-Tyr Cys

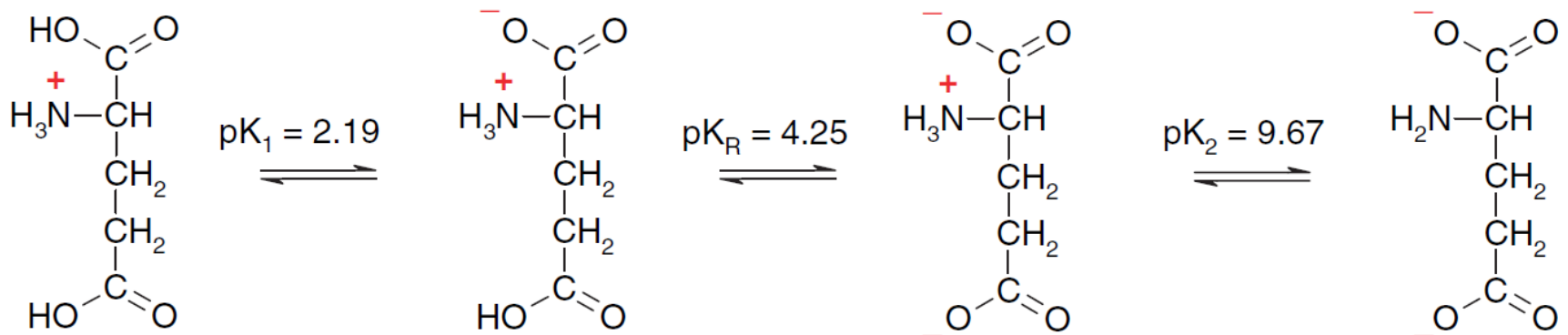
(b) Amino end (N-terminus) Carboxyl end (C-terminus)

GLYCIN $pI = 5.97$

K. GLUTAMOVÁ

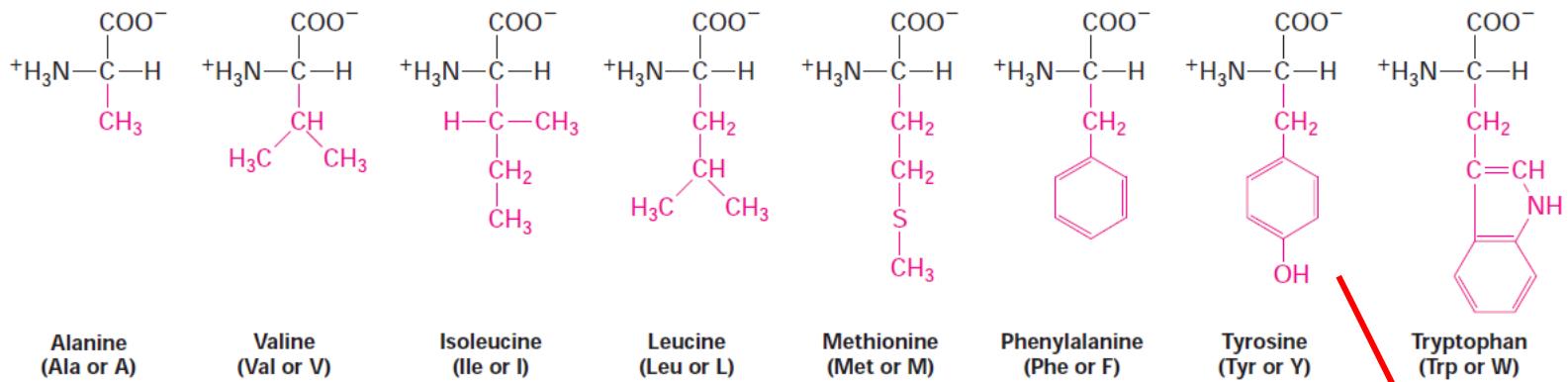
$pI = 3.22$

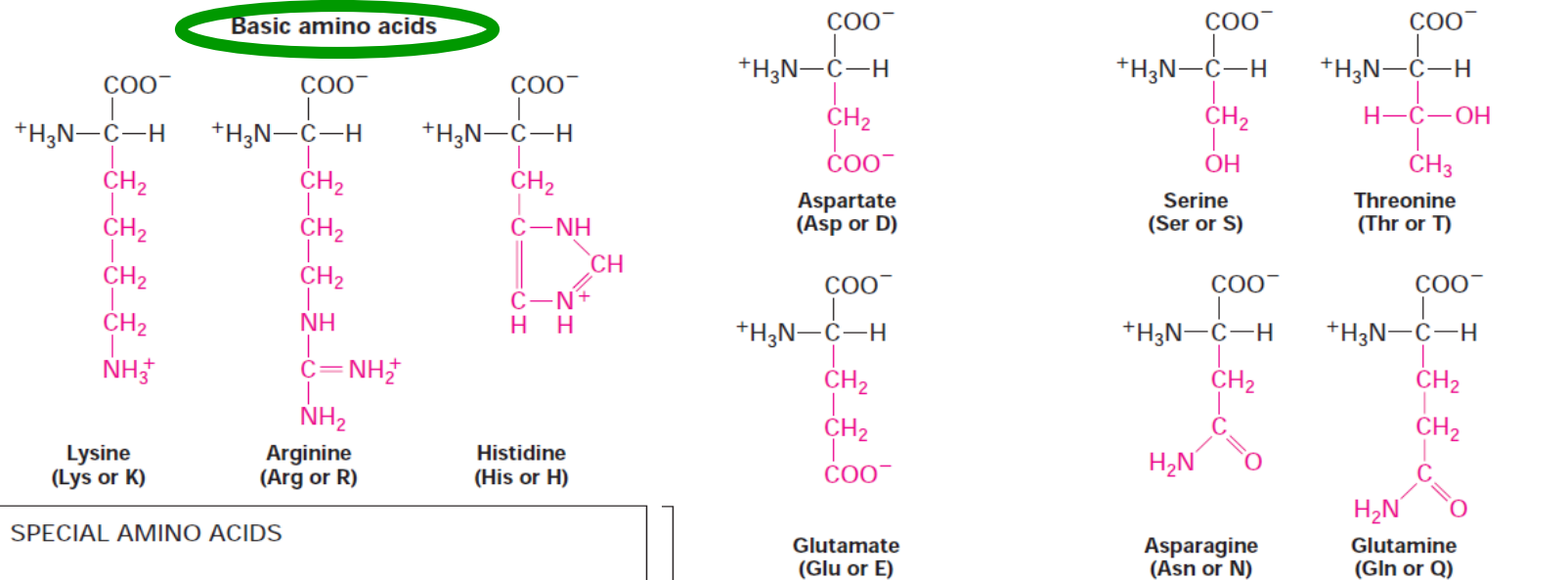
Kyselá a zásadité skupiny polypeptidu jsou protonovány a deprotonovány v závislosti na pH prostředí.

Izoelektrický bod (pI) AMK

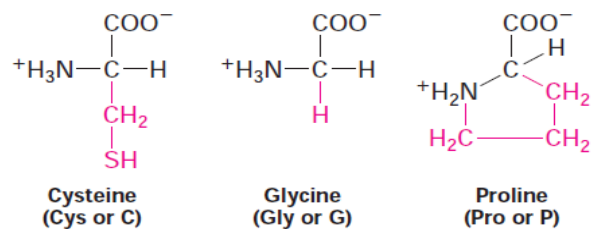
HYDROPHOBIC AMINO ACIDS

HYDROPHILIC AMINO ACIDS

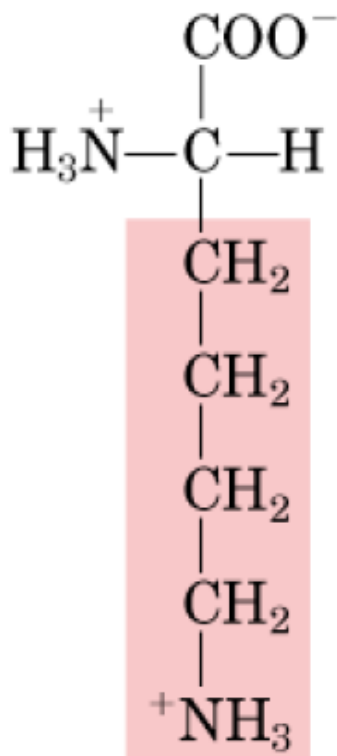

SPECIAL AMINO ACIDS

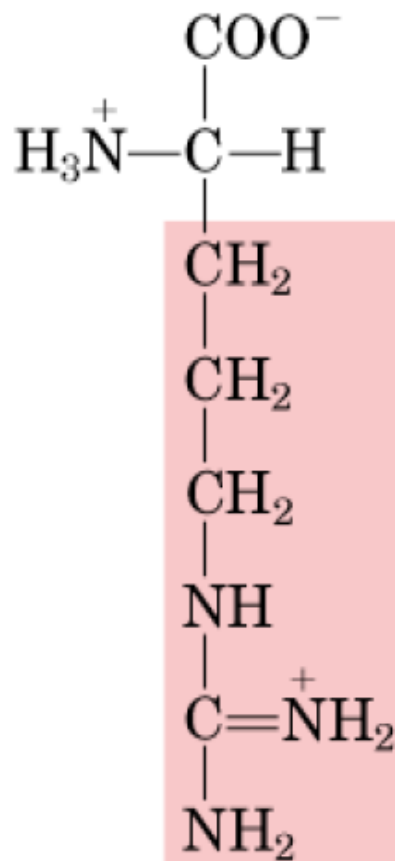

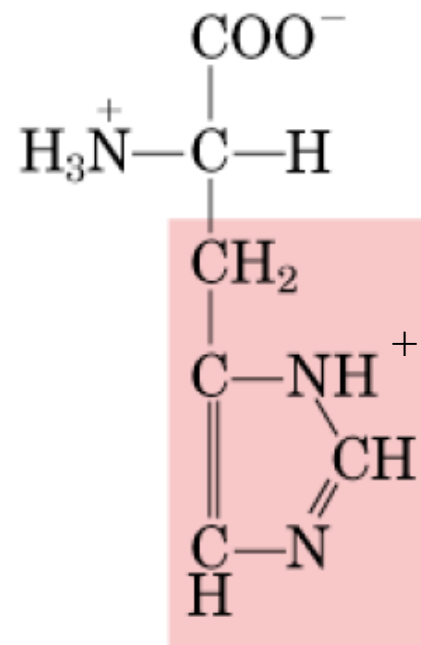
KLADNĚ NABITÉ AMINOKYSELINY (pH 7)

Lysine

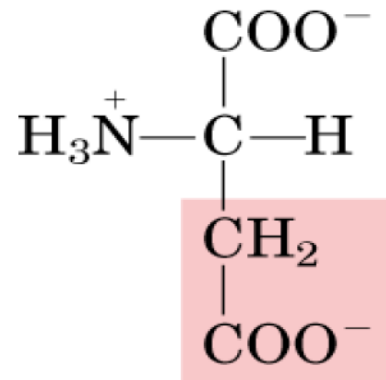
Arginine

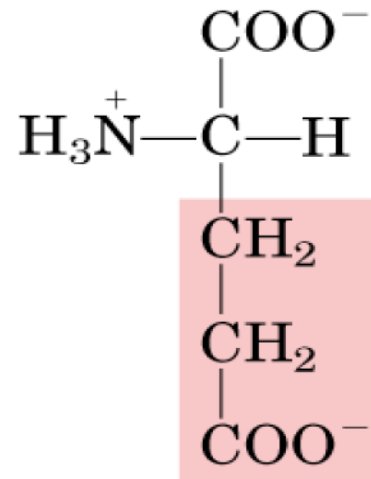
Histidine

ZÁPORNĚ NABITÉ AMINOKYSELINY

pH 7

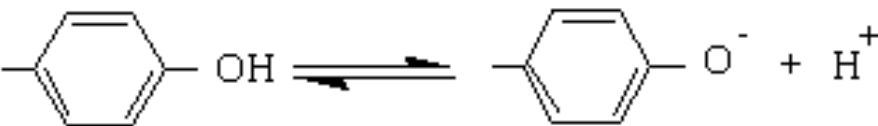
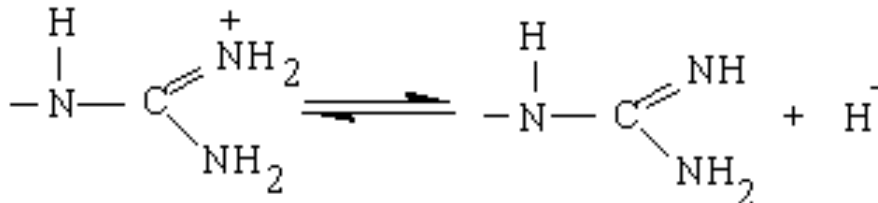

Aspartate

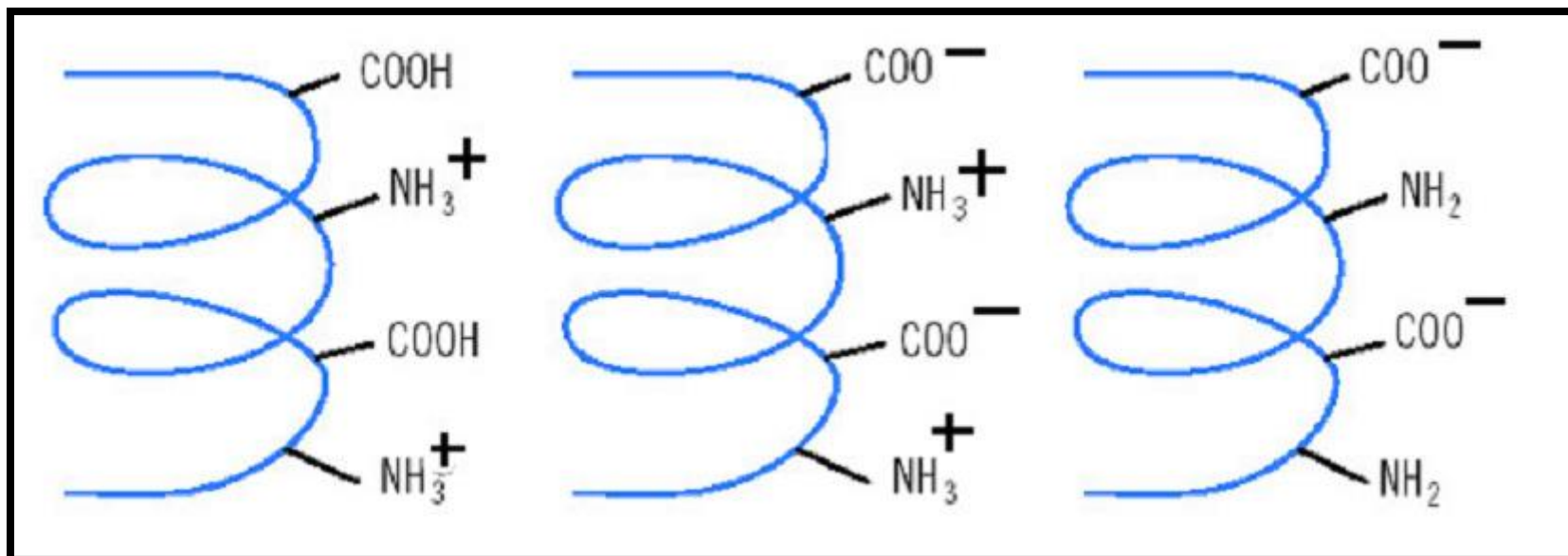
Glutamate

Další skupiny ionizovatelné v bazickém prostředí

Cysteine	$-\text{SH} \rightleftharpoons \text{S}^- + \text{H}^+$	8.5
Tyrosine	 $\text{C}_6\text{H}_5\text{OH} \rightleftharpoons \text{C}_6\text{H}_5\text{O}^- + \text{H}^+$	10.0
Lysine	$-\text{NH}_3^+ \rightleftharpoons \text{NH}_2 + \text{H}^+$	10.0
Arginine	 $\text{H}-\text{N}-\text{C}(\text{NH}_2)=\text{NH}_2^+ \rightleftharpoons \text{H}-\text{N}-\text{C}(\text{NH})=\text{NH}_2 + \text{H}^+$	12.0

Izoelektrický bod bílkovin

- Celkový náboj proteinu (net charge) je součtem všech jeho negativních i pozitivních nábojů.
- Kyselé a zásadité skupiny polypeptidu jsou protonovány a deprotonovány v závislosti na pH prostředí.

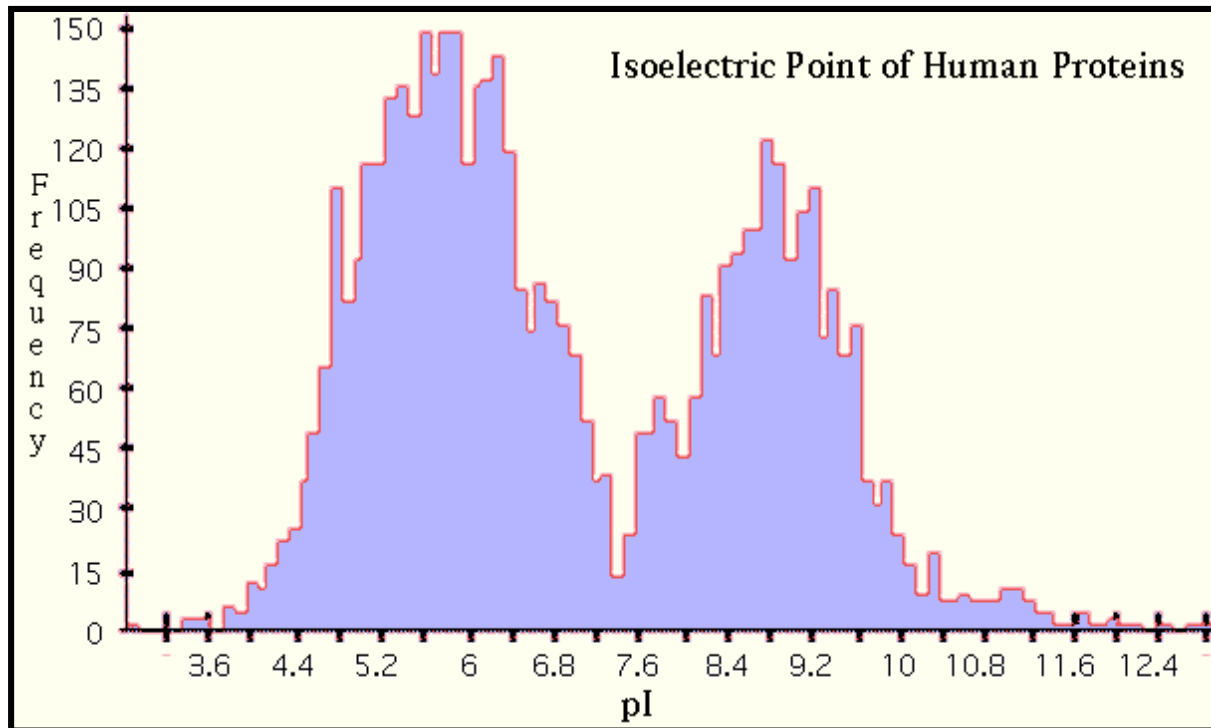

pH < pI

pH = pI

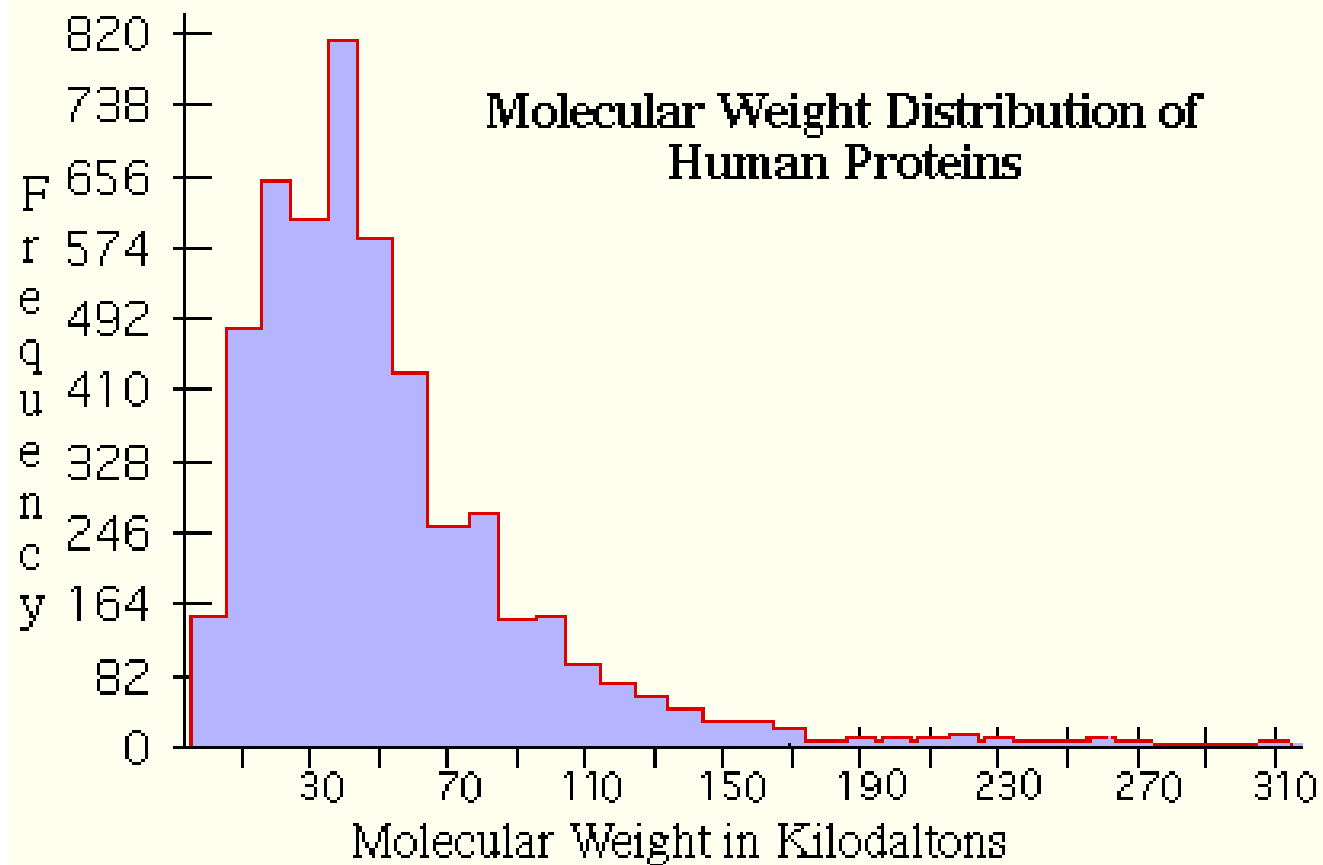
pH > pI

Izoelektrický bod bílkovin

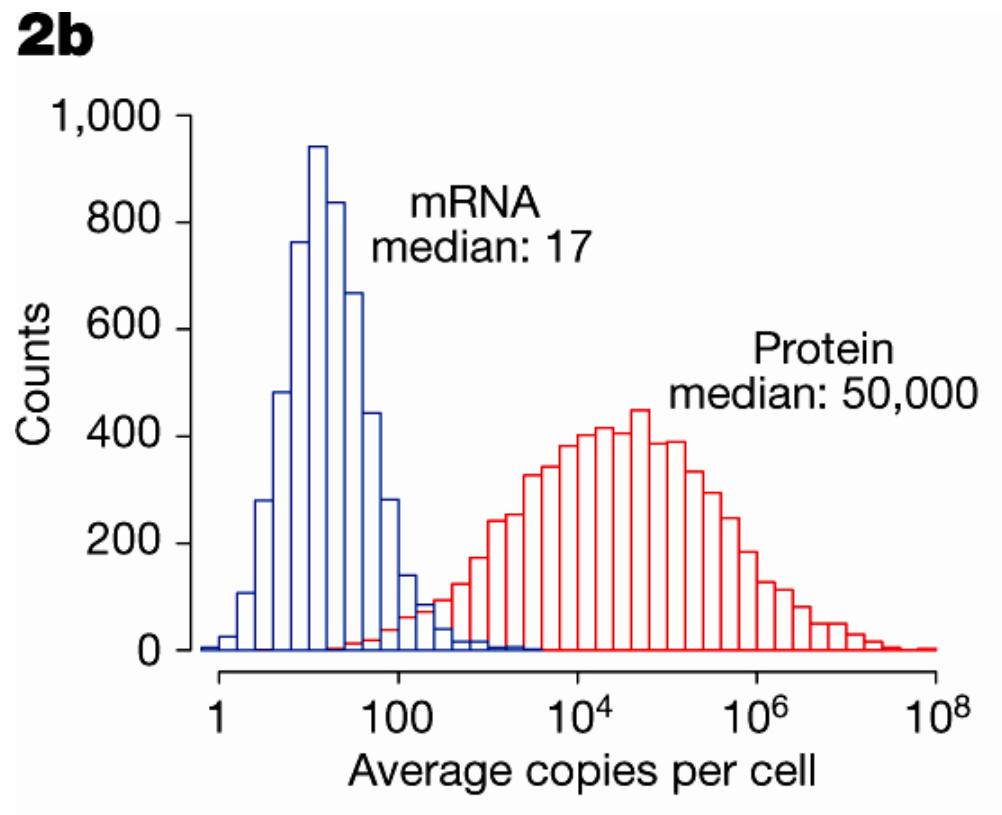

Proteiny mají nejnižší rozpustnost v oblasti pH kolem jejich izoelektrického bodu !!!
Kontaminace, ztráty, degradace, modifikace, reproducibilita

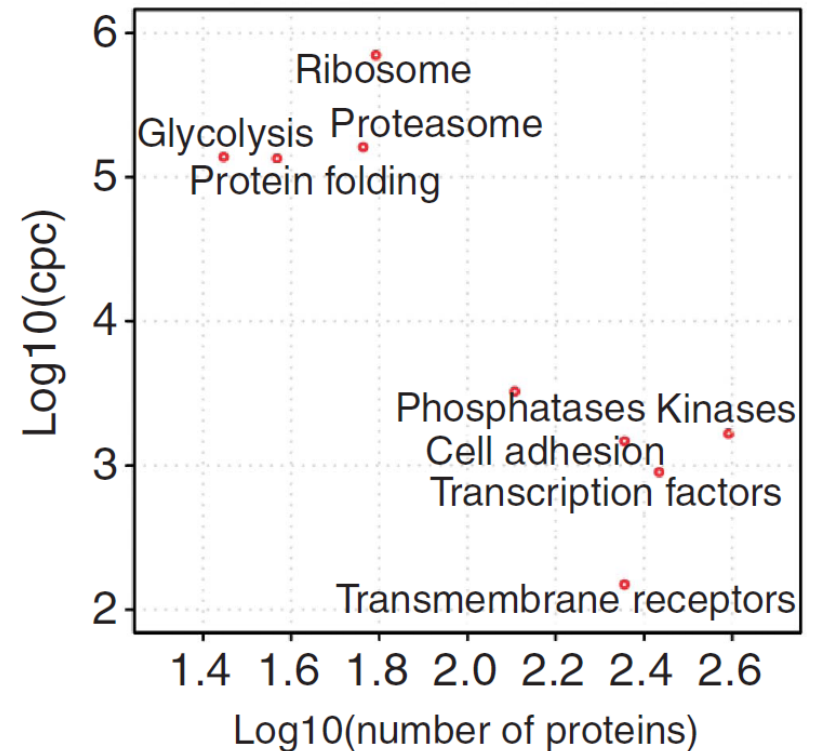
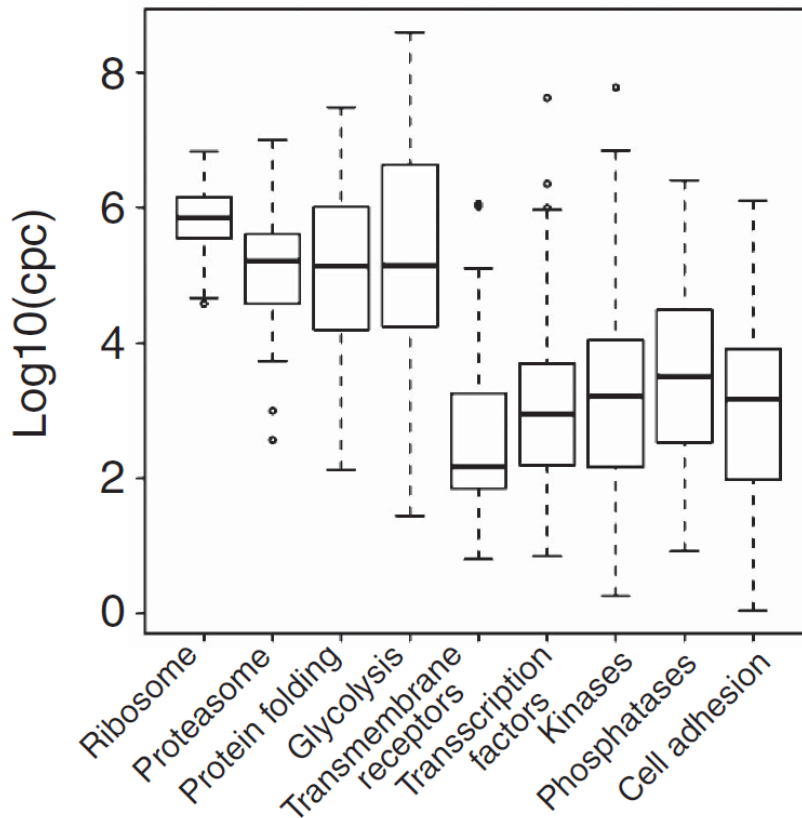
Velikost proteinu (MW)

Rozpětí koncentrace/počtu kopií jednotlivých proteinů na buňku (10 - 10^8)

Rozpětí koncentrace/počtu kopií jednotlivých proteinů na buňku (10^{-10^8})

Desítky kopií až desítky milionů kopií na buňku

Hydrofobicita proteinu

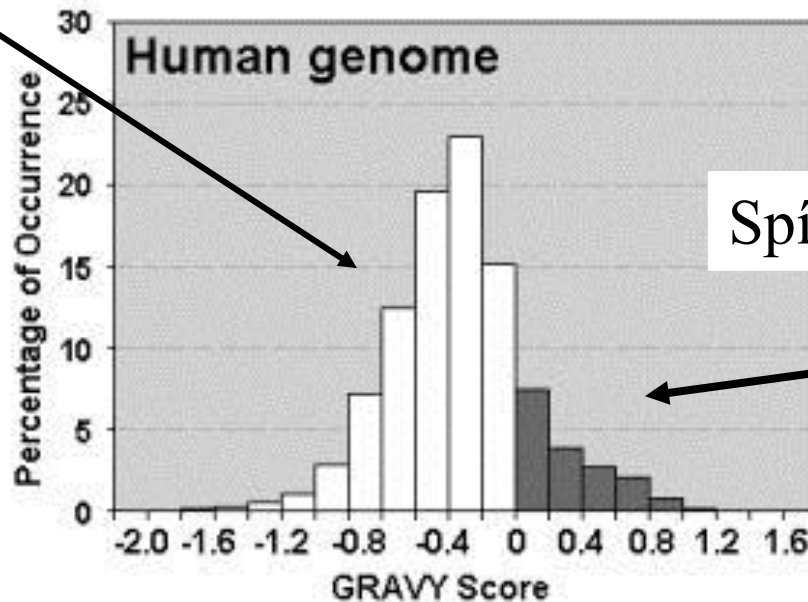
Amino Acid Name	One Letter Code	Hydropathy Score
Isoleucine	I	4.5
Valine	V	4.2
Leucine	L	3.8
Phenylalanine	F	2.8
Cysteine	C	2.5
Methionine	M	1.9
Alanine	A	1.8
Glycine	G	-0.4
Threonine	T	-0.7
Tryptophan	W	-0.9
Serine	S	-0.8
Tyrosine	Y	-1.3
Proline	P	-1.6
Histidine	H	-3.2
Glutamic acid	E	-3.5
Glutamine	Q	-3.5
Aspartic acid	D	-3.5
Asparagine	N	-3.5
Lysine	K	-3.9
Arginine	R	-4.5

GRAVY SCORE – Grand average
hydropathy
(součet „hydrofobicity“ (-4.5 až 4.5)
jednotlivých aminokyselin dělený
počtem aminokyselin)

Hydrofobicita proteinu

GRAVY SCORE – Grand average hydrophathy
(součet „hydrofobicity“ (-4.5 až 4.5) jednotlivých aminokyselin dělený počtem aminokyselin)

Spíš rozpustné

Spíš transmembránové

- Co je proteomika ? Proteom? Protein?
- Experimentální strategie proteomiky
- Vlastnosti AMK a proteinů

METODY PRÁCE S PROTEINY

- dezintegrace, lyzace, frakcionace
- detergenty
- srážení, precipitace, denaturace
- koncentrace, filtrace
- stanovení koncentrace
- značení bílkovin
- chromatografie
- elektroforéza

Dezintegrace buňky, homogenizace tkáně

FYZIKÁLNÍ

- Mechanické homogenizátory
- Mlýny a French press
- Glass beads
- Sonikace
- Hypotonie
- Zamražení
- Kavitace

Subfrakcionace

FYZIKÁLNĚ-CHEMICKÉ, CHEMICKÉ

- Detergenty
- Organická rozpouštědla
- Enzymatická příprava protoplastů (lysozym, zymoláza, celluláza)

Dounce homogenizer

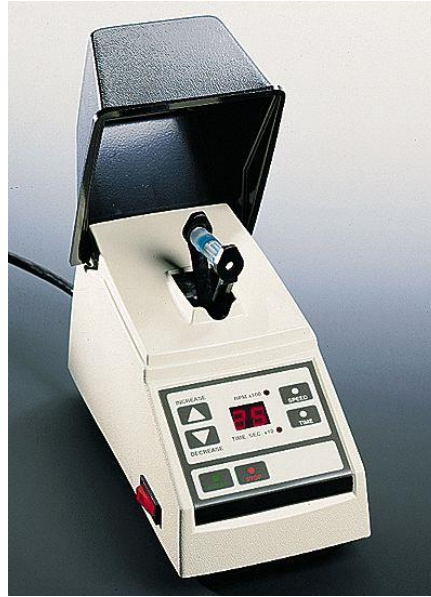
Potter-Elvehjem homogenizer

Ultrazvukový
homogenizátor

Bead beater

French
press

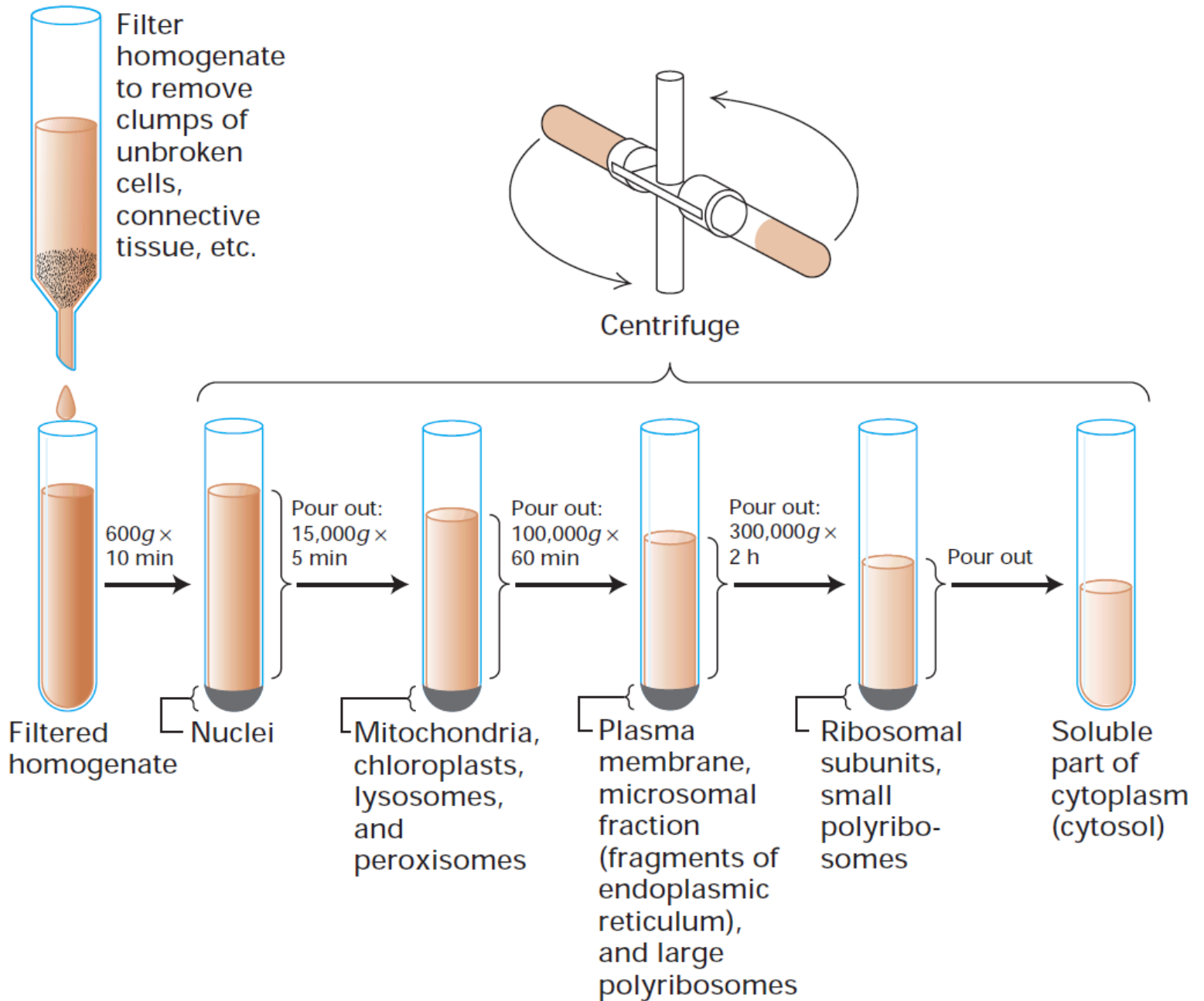

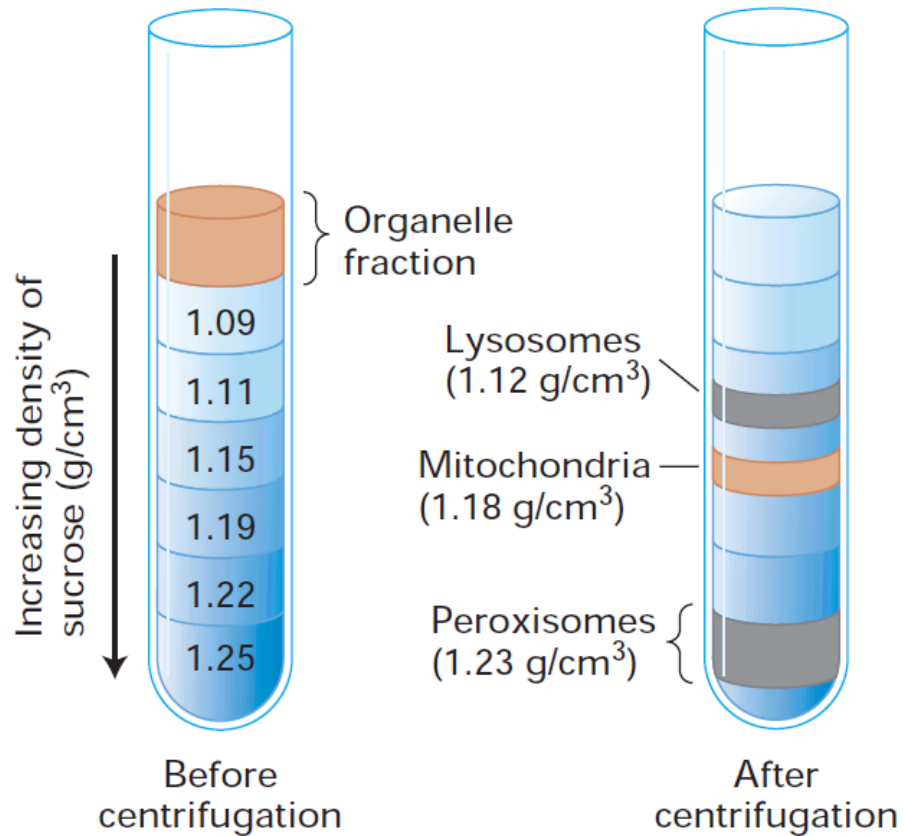
Tissue tearor

Třecí miska

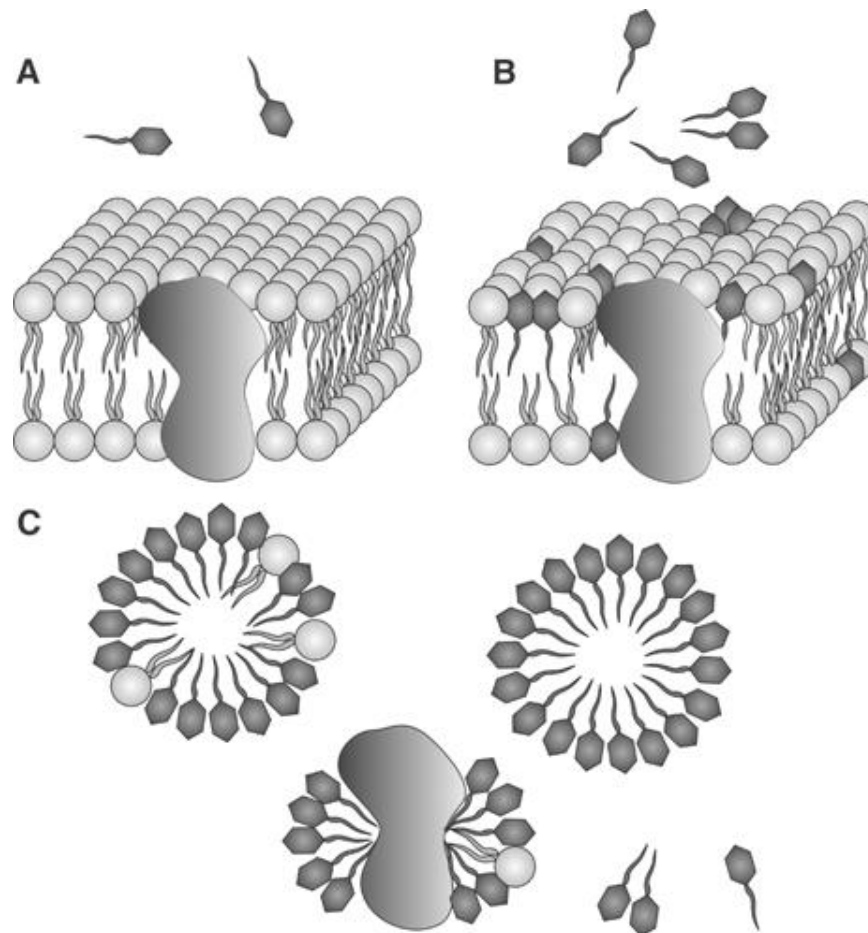
- Co je proteomika ? Proteom? Protein?
- Experimentální strategie proteomiky
- Vlastnosti AMK a proteinů

METODY PRÁCE S PROTEINY

- dezintegrace, lyzace, frakcionace
- detergenty
- srážení, precipitace, denaturace
- koncentrace, filtrace
- stanovení koncentrace
- značení bílkovin
- chromatografie
- elektroforéza

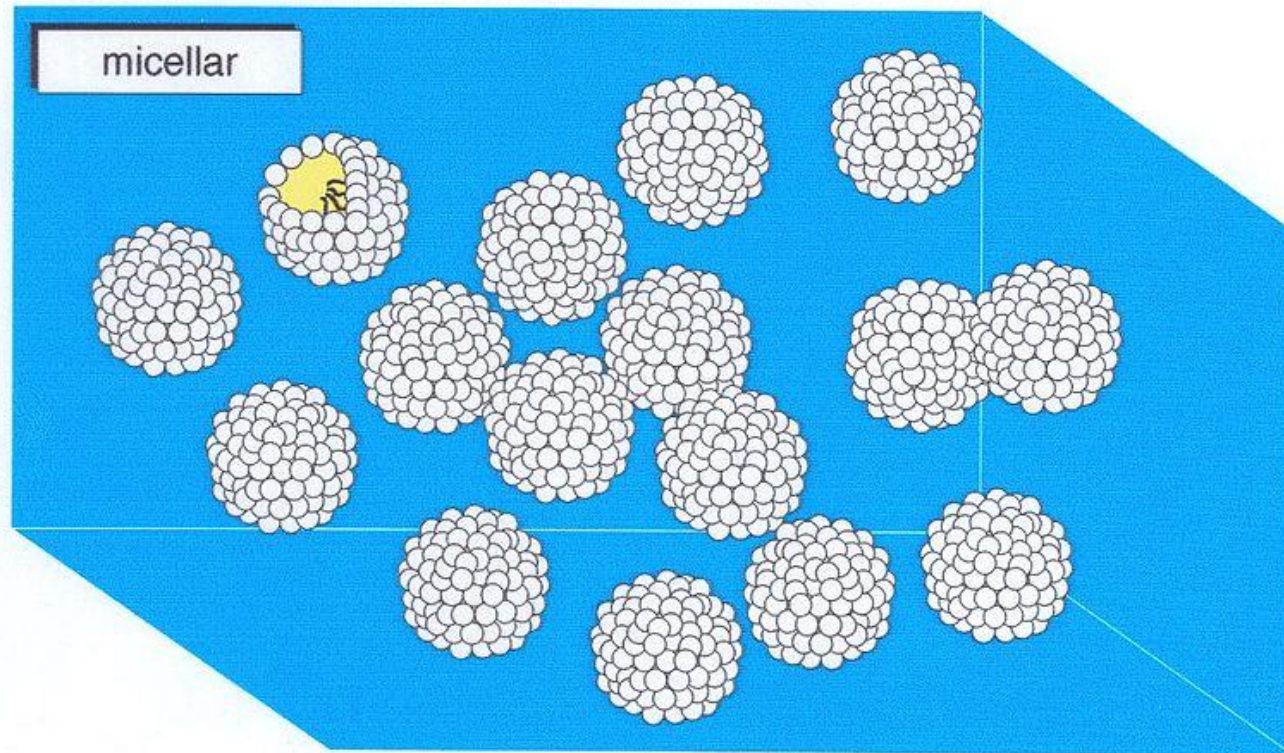
Detergenty

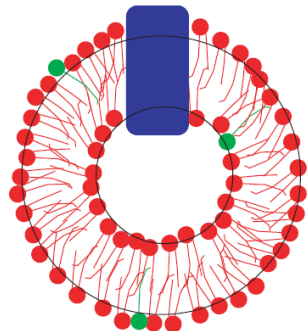
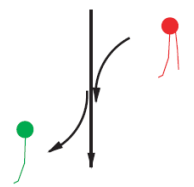
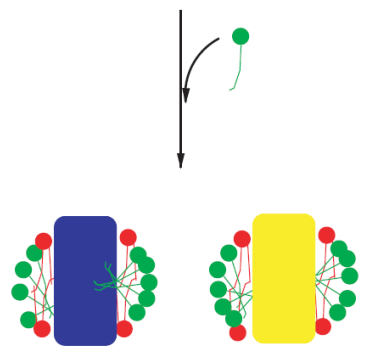
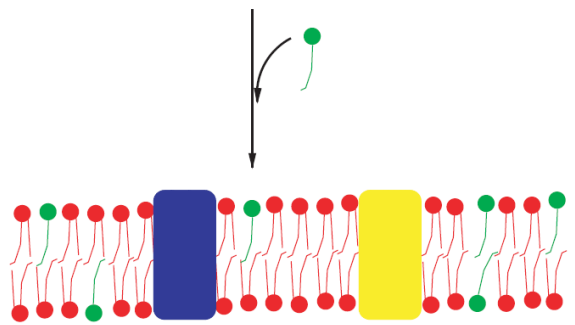
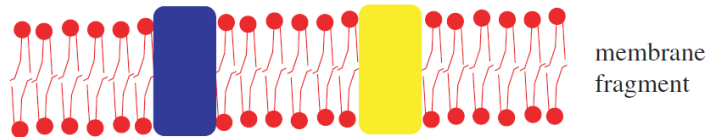
- amfifilní molekuly vytvářející ve vodě micely
- interagují s hydrofobní částí proteinů i s vodou
- dezintegrují membrány a solubilizují proteiny

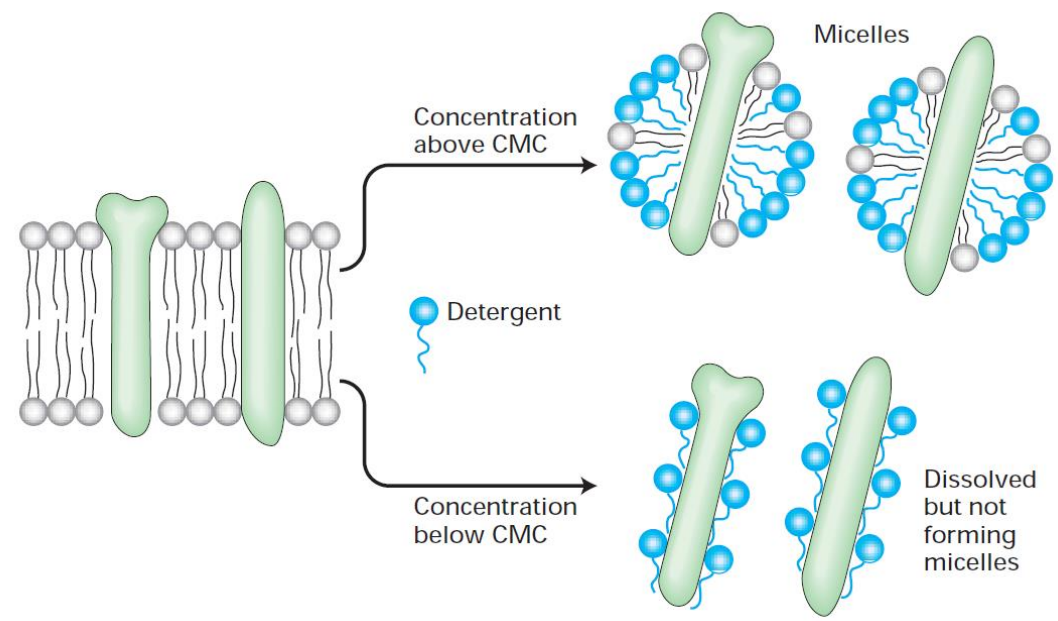
CMC (kritická micelární koncentrace) –koncentrace volného detregentu při jejímž překročení se vytvářejí micely definované velikosti (140 molekul pro Triton X-100)

Roste s T a klesá s I.

Koncentrace nad CMC

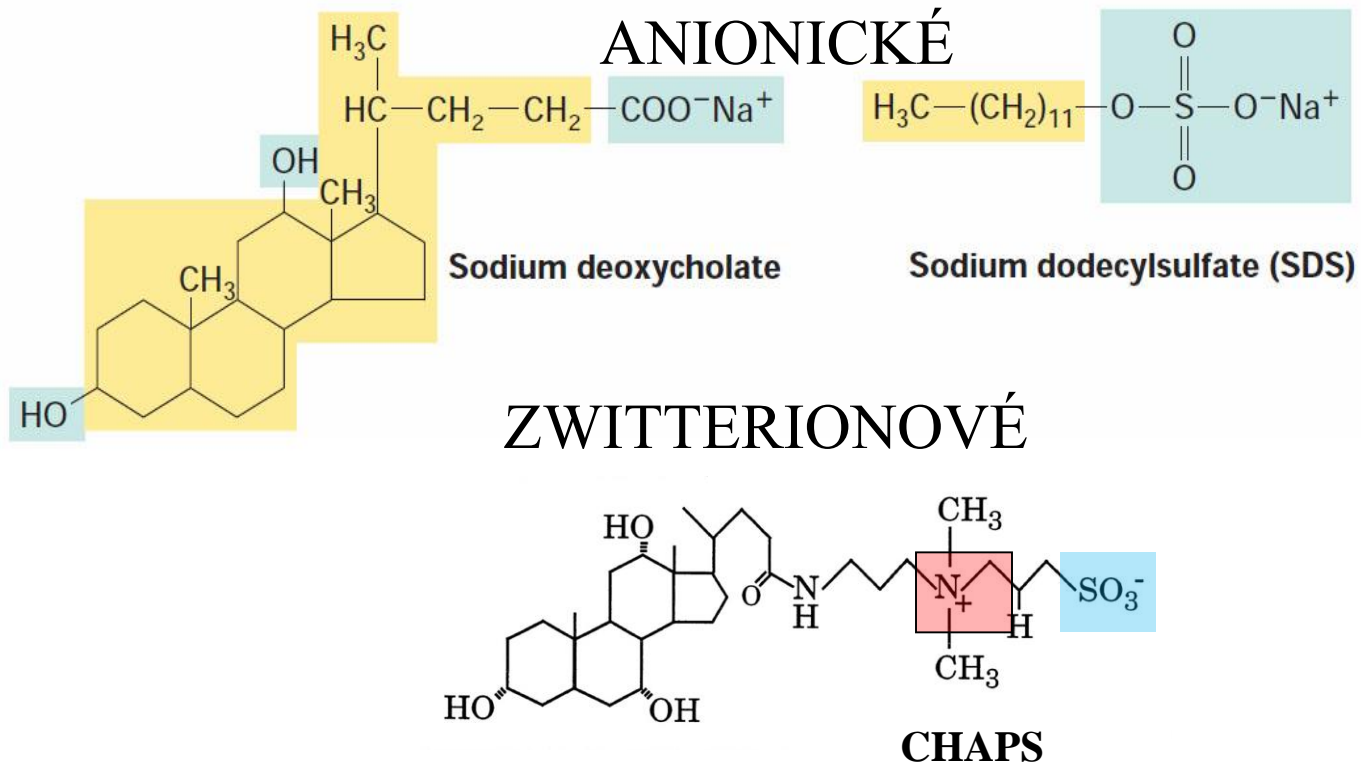

Koncentrace pod CMC

Detergenty

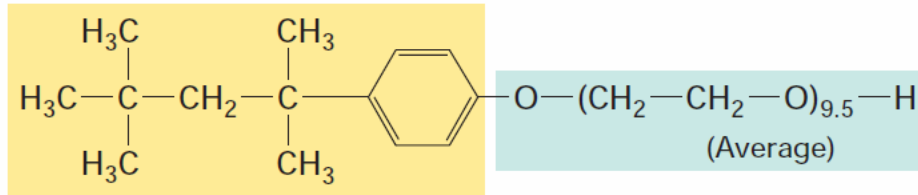
- Ionogenní (SDS, CHAPS, deoxycholate...)

Silnější, často denaturující

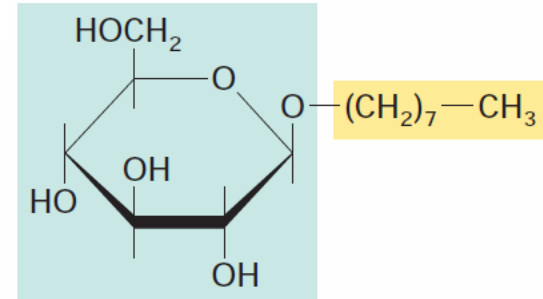

Detergency

Neionogenní

Triton X-100
(polyoxyethylene(9.5)*p-t*-octylphenol)

Octylglucoside
(octyl-β-D-glucopyranoside)

Triton X-100

Triton X-114

Tween 20

Tween 40

Nonidet

Digitonin

Detergenty

CP (cloud point) – teplota při jejímž překročení dochází agregaci micel a k fázové separaci (polyoxyethylenových) detergentů od vodného pufru

Triton X114 (22 °C)

Fázová separace Tritonem X-114 – metoda frakcionace hydrofobních membránových proteinů ohřátím nad CP.
Poloha detergentové frakce závisí na hustotě pufru.

- Co je proteomika ? Proteom? Protein?
- Experimentální strategie proteomiky
- Vlastnosti AMK a proteinů

METODY PRÁCE S PROTEINY

- dezintegrace, lyzace, frakcionace
- detergenty
- srážení, precipitace, denaturace
- koncentrace, filtrace
- stanovení koncentrace
- značení bílkovin
- chromatografie
- elektroforéza

Precipitace bílkovin

Snížení solvatačního potenciálu rozpouštědla vedoucí k tvorbě precipitátu

Rozpustnost proteinu je výsledkem:

- polárních interakcí s vodným rozpouštědlem
- iontových interakcí s přítomnými solemi
- odpuzivých elektrostatických sil mezi nabitými úseky

Rozpustnost proteinu závisí na:

- struktury proteinu
- **pH, I a typu soli, T**
- **struktury vody v solvatačním obalu**

Precipitace je **POTENCIÁLNĚ** spojena s **DENATURACÍ!**

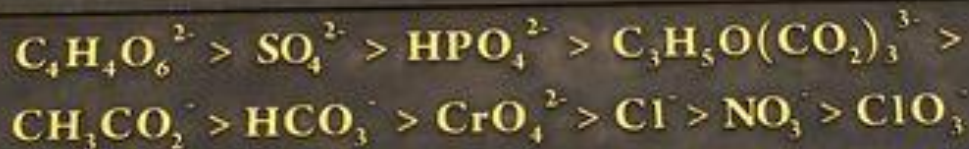
Precipitace v praxi :

- Nízkou iontovou silou
- **Vysolováním (salting-out)**
- **Organickými rozpouštědly**

Franz Hofmeister

V TĚTO BUDOVĚ PŮSOBIL CHEMIK PROF. FRANZ HOEPMISTER (1851-1922),
KTERÝ PŘEDPOVEDĚL, ŽE AMINOKYSLINY SE V BILKOVINÁCH DOJÍ PEPTIDICKOU
VÁZBOU, A KTERÝ V ROKĚ 1888 NAVRHL HYDROFBNÍ (HOEPMISTEROVU) ŘADU IONŮ:

IN DIESEM GEBÄUDE FORSCHTE DER BERÜHMTE CHEMISER
PROF. FRANZ HOEPMISTER (1851-1922), WELCHER DIE PEPTIDBINDUNGEN
DER AMINOSÄUREN IN EIWEISSEN VORHERSAGTE UND 1888 DIE HYDROFBNISCHE
(HOEPMISTER) REIHE DER IONEN VORSCHUG.

H. ENGLOCH

SALTING-OUT - VYSOLOVÁNÍ

Jednotlivé soli se liší schopností precipitovat/denaturovat proteiny

HOFMEISTER SERIES

Cations

NH_4^+ K^+ Na^+ Li^+ Mg^{2+} Ca^{2+} guanidinium⁺

SO_4^{2-} HPO_4^{2-} acetate⁻   citrate⁻ Cl^- NO_3^- ClO_3^- F^- ClO_4^- SCN^-

Anions

↑ Precipitace

↓ Denaturace

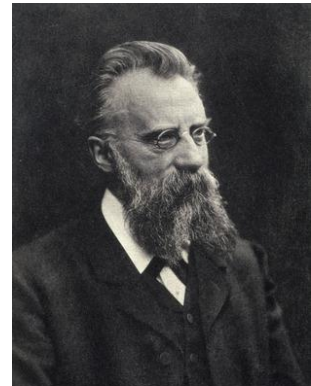
↑ Stabilita proteinu

↓ Precipitace

↑ Denaturace

↓ Stabilita proteinu

Franz
Hofmeister

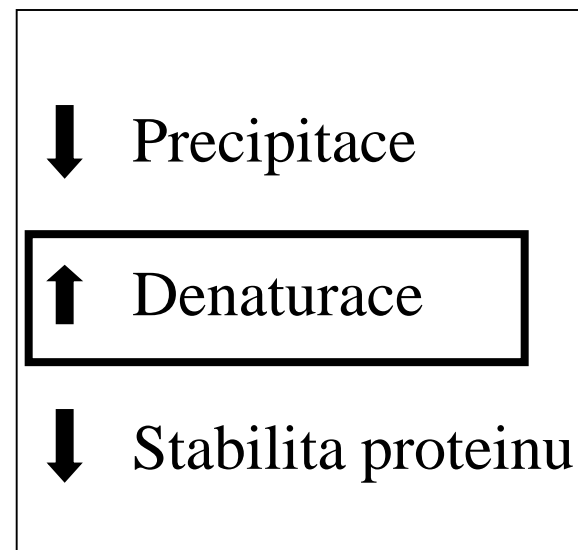
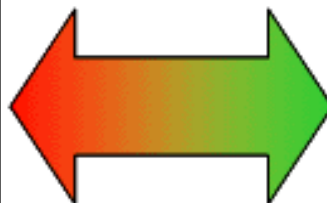
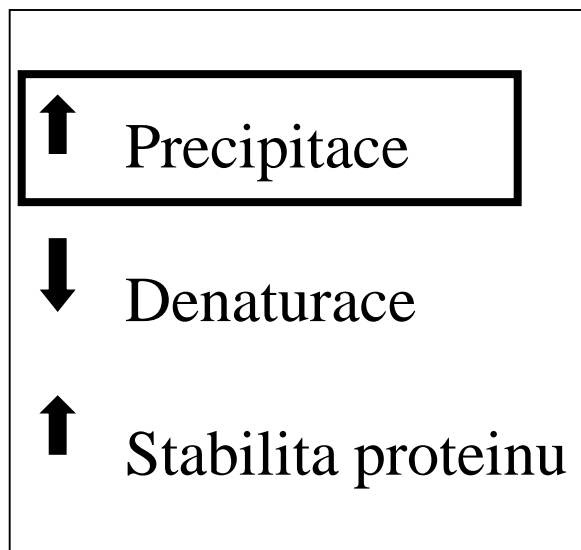
(1850-1922).

HOFMEISTER SERIES

Cations									
NH_4^+	K^+	Na^+	Li^+	Mg^{2+}	Ca^{2+}	$[\text{CH}_6\text{N}_3]^+$ guanidinium ⁺			

SO_4^{2-}	HPO_4^{2-}	acetate ⁻	citrate ⁻	Cl^-	NO_3^-	ClO_3^-	I^-	ClO_4^-	SCN^-
--------------------	---------------------	----------------------	----------------------	---------------	-----------------	------------------	--------------	------------------	----------------

Precipitate s íranem amonným

Denaturace guanidinium thiokyanátem

PRECIPITACE ORGANICKÝMI ROZPOUŠTĚDLY

Vytěsnění vody ze solvatačního obalu – převáží elektrostatické a van der Waalsovy síly (přitahují se opačně nabitě úseky což způsobí precipitaci)

- Etanol
- **Aceton (méně denaturující, více volatilní)**

Mělo a by být provozováno v teplotách pod bodem mrazu (prevence denaturace – malá konformační flexibilita, solvent se nedostane dovnitř molekuly)

- **Precipitace 10 % kyselinou trichloroctovou (TCA)**

Denaturace

Dezintegrace terciální struktury narušením vodíkových a jiných slabých interakcí – ztráta funkce proteinu

- výsledkem je fyzická agregace, „zamotají“ se do sebe
- pokud je I nízká, a pH daleko od pI, protein nemusí precipitovat (odpudivé síly nabitých skupin)
  - teplotní (zvýšení pohyblivosti molekul naruší vodíkové můstky)
  - pH (změna náboje, vnitřní odpuzování, ztráta solventu)
  - organickým rozpouštědlem (vyvázání hydrofobních úseků rozpouštědlem, při nízkých teplotách neproniká organika dovnitř molekul a nedenaturuje je) agregace je způsobena interakcí opačně nabitých úseků na površích
  - detergenty

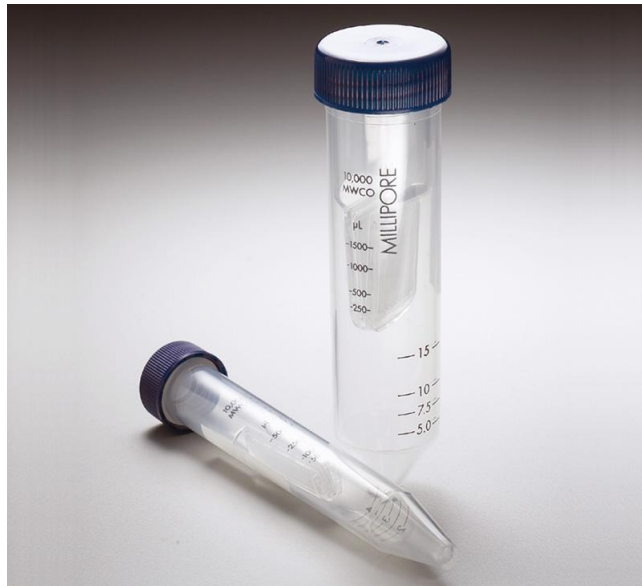
- Co je proteomika ? Proteom? Protein?
- Experimentální strategie proteomiky
- Vlastnosti AMK a proteinů

METODY PRÁCE S PROTEINY

- dezintegrace, lyzace, frakcionace
- detergenty
- srážení, precipitace, denaturace
- koncentrace, filtrace
- stanovení koncentrace
- značení bílkovin
- chromatografie
- elektroforéza

Zahušťování roztoku bílkovin

- precipitací
- odpařením solventu
- dialýzou proti nevodnému solventu (polyvinylpyrrolidon)
- přidáním suché matrice přijímající vodu (Sephadex)
- (centrifugační) ultrafiltrací na molekulárních filtrech

Filtry s definovaným
filtračním rozsahem pro různé
MW a pro různá rozpouštědla

100 000

30 000

10 000

5 000

3 000

- Co je proteomika ? Proteom? Protein?
- Experimentální strategie proteomiky
- Vlastnosti AMK a proteinů

METODY PRÁCE S PROTEINY

- dezintegrace, lyzace, frakcionace
- detergenty
- srážení, precipitace, denaturace
- koncentrace, filtrace
- stanovení koncentrace
- značení bílkovin
- chromatografie
- elektroforéza

Stanovení celkové koncentrace proteinu ve vzorku

- UV spektrofotometrie 280 nm (Trp, Tyr)
- UV spektrofotometrie 190-205 nm (peptidická vazba)
- Redukce Cu^{2+} na Cu^{1+} ionty – Biuret, Lowry nebo **BCA** (kys. bicinchonová)
- Komplexy AA s pigmenty (CBB G250) – dle Bradfordové

- Co je proteomika ? Proteom? Protein?
- Experimentální strategie proteomiky
- Vlastnosti AMK a proteinů

METODY PRÁCE S PROTEINY

- dezintegrace, lyzace, frakcionace
- detergenty
- srážení, precipitace, denaturace
- koncentrace, filtrace
- stanovení koncentrace
- značení bílkovin
- chromatografie
- elektroforéza